

СКЛАДНІ РЕЧЕННЯ З НЕДИФЕРЕНЦІЙОВАНИМ ЗВ'ЯЗКОМ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Стаття продовжує низку праць, присвячених безсполучниковим складним конструкціям у сучасній українській мові. Зокрема, у ній комплексно досліджено безсполучникові складні речення з недиференційованим зв'язком, зацентровано увагу на специфіці їхньої формально-граматичної та семантико-синтаксичної організації. Констатовано, що найпосутнішою з ознак цих речень постає нечіткий синтаксичний зв'язок між предикативними частинами, названо основні чинники, які впливають на втрату визначеності синтаксичного зв'язку. Виокремлено два формально-граматичні підтипи складних речень із недиференційованим зв'язком: 1) типові конструкції з нейтралізованим протиставленням сурядності / підрядності і 2) специфічні конструкції. Останні поділено на два різновиди: 1) конструкції, у яких недиференційований зв'язок не пов'язаний із нейтралізацією опозиції «сурядність / підрядність»; 2) конструкції зі зміщеним синтаксичним зв'язком.

Ключові слова: недиференційований синтаксичний зв'язок, складне речення з недиференційованим синтаксичним зв'язком, типові складні речення з недиференційованим синтаксичним зв'язком, специфічні складні речення з недиференційованим синтаксичним зв'язком, конструкції зі зміщеним синтаксичним зв'язком.

Постановка наукової проблеми та її значення. Ідея виокремлення речень із недиференційованим синтаксичним зв'язком належить О. М. Пешковському. Визначаючи три типи засобів поєднання частин складного речення – сполучники, сполучні слова та сполучні паузи, основною ознакою яких він уважав інтонацію, учений наголошував, що в безсполучниковому складному реченні інтонація (певні її характеристики) виконує ті самі функції, що й сполучні засоби в сполучникових складних реченнях. Сполучникові складні речення О. М. Пешковський чітко розподіляє на складносурядні й складнопідрядні. У безсполучникових реченнях, на його думку, усе залежить від того, «наскільки значення тієї чи тієї інтонації тотожне значенню тієї чи тієї групи сполучників» [8, с. 470]. Із цього погляду безсполучникові речення розподілено на три групи: 1) складносурядні, у яких тип інтонації відповідає єднальним сполучникам; 2) складнопідрядні, у котрих значення інтонації тотожне значенню причинових і пояснювальних сполучників; 3) недиференційовані,

у яких інтонація не відповідає значенню тієї чи тієї групи сполучників, а отже, зняте протиставлення підрядність / сурядність. Проте вже в 50-х роках минулого сторіччя російський синтаксист М. С. Поспелов запропонував нове витлумачення безсполучникових складних конструкцій як окремого структурно-семантичного класу складних речень, що протиставлений складносурядним та складнопідрядним реченням [9]. Під впливом наукових розвідок цього вченого безсполучникові речення так само розглядають багато українських синтаксистів другої половини ХХ – початку ХХІ ст. [4; 5; 7; 11; 13 та ін.]. Окремі лінгвісти кваліфікують безсполучникові складні речення як власне-текстові утворення (комунікати), що не набули адекватного мовно-системного виміру [10].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток ідеї про недиференційований синтаксичний зв'язок у безсполучникових складних конструкціях на матеріалі сучасної української мови знаходимо в працях І. Р. Вихованця [3], староукраїнської мови – у працях В. М. Барчука [1], М. П. Ковальчука [6], сучасної російської мови – у роботах Ю. І. Беляєва [2]. Постулюючи, що «визначальні для складних речень сурядний і підрядний зв'язки поширюються на сполучниковий і безсполучниковий різновиди цих конструкцій» [3, с. 304], І. Р. Вихованець визнає «належність деякої частини безсполучникових конструкцій до складносурядних і складнопідрядних речень» [Там само, с. 348]. Певні безсполучникові конструкції вчений зараховує до складних речень зі взаємозалежними частинами. Але, на думку дослідника, основна й типова маса безсполучникових конструкцій, їхнє ядро – це складні речення з недиференційованим синтаксичним зв'язком, що становлять окремий формально-граматичний тип у системі як безсполучникових, так і в загальній системі складних речень [Там само, с. 347–349]. У таких конструкціях «нейтралізується протиставлення сурядного й підрядного зв'язків» [Там само, с. 33].

Мета і завдання статті. Мета студії – удокладнити відомості про складні речення з недиференційованим зв'язком, виокремити й описати їхні формально-граматичні та семантико-синтаксичні типи. Для досягнення поставленої мети маємо розв'язати такі наукові завдання: 1) з'ясувати основні ознаки недиференційованого зв'язку; 2) визначити специфіку формально-граматичної структури складних речень, предикативні частини яких поєднані недиференційованим зв'язком; 3) схарактеризувати семантику розглянутих речень.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Сурядний і підрядний зв'язки в сполучникових складних реченнях постають здебільшого чітко диференційованими, оскільки саме сполучники, а в складнопідрядних реченнях і сполучні слова, є їхніми [названих синтаксичних зв'язків] експлікаторами. У безсполучникових складних реченнях тип зв'язку визначає тільки граматична рівноправність / нерівноправність предикативних частин. Безсполучникові конструкції бувають відкритої і закритої структури. Безсполучникові складні конструкції відкритої структури мають таку саму формально-синтаксичну й семантико-синтаксичну організацію, що й сполучникові складні конструкції відкритої структури, – і ті, і ті є складносурядними реченнями. Безсполучникові складні конструкції закритої структури можуть бути репрезентантами складнопідрядних речень або речень зі взаємозалежними частинами, вони побудовані за моделями відповідних сполучникових речень. Однак синтаксичне ядро безсполучникових складних конструкцій закритої структури становлять складні речення з недиференційованим синтаксичним зв'язком між предикативними частинами. Специфіка цих речень виявляється в їхній формально-граматичній – недиференційований синтаксичний зв'язок – та семантико-синтаксичній організації – невиразно окреслені семантико-синтаксичні відношення між предикативними частинами.

Саме поняття «недиференційований зв'язок» дотепер не має єдиного покваліфікування. Одні дослідники визначають його як окремий тип, хоч і периферійний, у системі синтаксичних зв'язків [3, с. 33]. Інші підкреслюють, що «недиференційованість безсполучникових речень – не вказівка на тип зв'язку, а ознака перехідного характеру семантико-синтаксичної організації безсполучникових конструкцій щодо існуючих синтаксичних зв'язків» [1, с. 20], через відсутність формальних засобів у безсполучникових реченнях лише вказують на недиференційований синтаксичний зв'язок, натомість його граматичні ознаки не знаходять достатнього теоретичного висвітлення. Прихильники такого погляду не визнають окремішності недиференційованого зв'язку, а поняття «недиференційований зв'язок» витлумачують як перехідний між сурядним і підрядним, сурядним і дворядним, підрядним і дворядним типами синтаксичного зв'язку [1; 6]. Отже, щоб визначити лінгвальний статус недиференційованого синтаксичного зв'язку як окремого типу треба окреслити його дифе-

ренційні ознаки. Такими ознаками, на нашу думку, можуть бути: 1) нейтралізація опозиції спрямованість / неспрямованість зв'язку, унаслідок чого не можна однозначно визначити, чи предикативні частини є граматично рівноправними, чи одна залежить від іншої та 2) закритість зв'язку. Невизначеність спрямування зв'язку спричинюють два фактори: 1) відсутність сполучних засобів, які увиразнюють синтаксичний зв'язок, пор.: *Прийшла весна – все навколо забуяло* – недиференційований зв'язок; *Прийшла весна, і все навколо забуяло* – сурядний зв'язок; *Прийшла весна, так що все навколо забуяло, Коли прийшла весна, все навколо забуяло* – підрядний зв'язок; 2) наявність імплікованої семантичної ланки, що спричиняє зміщення синтаксичного зв'язку й утрату ним чіткої визначеності, пор.: *І знову з далеких доріг До моря я сивим приборів: Шумить воно, грає, гуде* (М. Луків) – недиференційований зв'язок; *І знову з далеких доріг До моря я сивим приборів і переконався (побачив, почув): шумить воно, грає, гуде* – підрядний зв'язок.

Визнання недиференційованого синтаксичного зв'язку як окремого типу дає підстави для виокремлення в системі базових складних речень безсполучникових речень із недиференційованим синтаксичним зв'язком. Розглядані речення охоплюють: 1) типові конструкції з нейтралізованим протиставленням сурядності / підрядності; 2) специфічні конструкції. Останні так само мають два різновиди: 1) конструкції, у яких недиференційований зв'язок не пов'язаний із нейтралізацією опозиції «сурядність / підрядність»; 2) конструкції зі зміщеним синтаксичним зв'язком.

Відсутність сполучних засобів, які є не тільки виразниками синтаксичного зв'язку, але здебільшого й семантико-синтаксичних відношень між предикативними частинами часто спричиняє й невиразну окресленість семантико-синтаксичних відношень у складних реченнях із недиференційованим зв'язком, пор.: *Новаторським є і принцип побудови етимологічного аналізу як наукової основи топоніміки: етимологізований матеріал подано не за функційно-семантичним наповненням топоформанта, а за алфавітно розташованим типом ойконіма в окремій словниковій статті* (Українська мова, 2011, №3) – *Новаторським є і принцип побудови етимологічного аналізу як наукової основи топоніміки, адже етимологізований матеріал подано не за функційно-семантичним наповненням топоформанта, а за алфавітно розташованим типом ойконіма в окремій*

словниковій статті; Новаторським є і принцип побудови етимологічного аналізу як наукової основи топоніміки, а саме: етимологізований матеріал подано не за функційно-семантичним наповненням топоформанта, а за алфавітно розташованим типом ойконіма в окремій словниковій статті; *Думка думку обганяла, душу пік неспокій* (М. Луків) – *Думка думку обганяла, і душу пік неспокій; Думка думку обганяла, а душу пік неспокій; Думка думку обганяла, коли душу пік неспокій; Думка думку обганяла, бо душу пік неспокій.* Саме в таких реченнях особливо важливу роль для диференціації їхнього значення відіграє інтонація. Оскільки ж інтонація є одиницею мовленнєвого рівня, то складні безсполучникові речення з недиференційованим зв'язком можна вважати перехідними «між узусними та віртуально-системними утвореннями, що й засвідчує можливість їх аналізу на рівні мовної системи» [5, с. 419–420]. Крім інтонації, на вираження семантико-синтаксичних відношень між предикативними частинами розгляданих речень впливають й інші чинники: 1) порядок розташування предикативних частин, пор.: *Світло фар більше не було потрібне, саме світання відкривало їм шлях крізь степи* (О. Гончар) – *Світло фар більше не було потрібне, бо саме світання відкривало їм шлях крізь степи* але *Саме світання відкривало їм шлях крізь степи, світло фар більше не було потрібне* – *Саме світання відкривало їм шлях крізь степи, і світло фар більше не було потрібне; Саме світання відкривало їм шлях крізь степи, так що світло фар більше не було потрібне;* 2) порядок розташування слів у другій предикативній частині, пор.: *Грядуще кличе таїною, Минуле спогади снує* (М. Луків) – *Грядуще кличе таїною, і минуле спогади снує; Грядуще кличе таїною, а минуле спогади снує; Якщо грядуще кличе таїною, то минуле спогади снує* але *Грядуще кличе таїною, снує спогади минуле* – *Грядуще кличе таїною, і снує спогади минуле; Глухо гуркоче прибій, Гори мовчать таємниче* (М. Луків) – *Глухо гуркоче прибій, і гори мовчать таємниче; Глухо гуркоче прибій, а гори мовчать таємниче; Глухо гуркоче прибій, але гори мовчать таємниче* але *Глухо гуркоче прибій, таємниче мовчать гори* – *Глухо гуркоче прибій, і таємниче мовчать гори;* 3) співвідношення видо-часових і способових форм дієслів тощо, пор.: *В садах шаліють пізні птавиці, У відрах плавають зірки* (М. Луків) – *В садах шаліли пізні птавиці, у відрах плавали зірки; В садах шалітимуть пізні птавиці, у відрах плаватимуть зірки.*

Відповідно до семантико-синтаксичних відношень між предикативними частинами І. Р. Вихованець вирізняє кілька семантичних класів безсполучникових складних речень із недиференційованим зв'язком: зіставні, протиставні, часові, причинові, наслідкові, умовні, пояснювальні [3, с. 351]. За нашими спостереженнями, недиференційований синтаксичний зв'язок не завжди дає змогу чітко визначити семантико-синтаксичні відношення, що виникають на його основі, тому, на нашу думку, варто говорити і про недиференційовані семантико-синтаксичні відношення.

У типових безсполучникових реченнях із нейтралізованим протиставленням сурядності / підрядності виявлено такі семантико-синтаксичні відношення:

1) недиференційовані зіставно-єднально-часові, пор.: *Вторила співові луна, Земля од щастя мліла* (М. Луків) – *Вторила співові луна, а земля од щастя мліла; Вторила співові луна, і земля од щастя мліла; Тоді як вторила співові луна, земля од щастя мліла; Станційна вежа ледь мріяла в далечі, цегла споруди холодно червоніла в призахіднім сонці* (О. Гончар) – *Станційна вежа ледь мріяла в далечі, а цегла споруди холодно червоніла в призахіднім сонці; Станційна вежа ледь мріяла в далечі, і цегла споруди холодно червоніла в призахіднім сонці; Тоді як станційна вежа ледь мріяла в далечі, цегла споруди холодно червоніла в призахіднім сонці*. Споріднена синтаксична будова й однотипне морфологічне вираження головних членів предикативних частин створює паралельність структурних схем та увиразнює зіставне значення: *Жилаві зачіплянські акації ждуть ночами нового цвіту, чимось кохання жде сріблястих акацієвих ночей* (О. Гончар);

2) недиференційовані зіставно-єднальні: *На горищі було вікно, У вікні голубіло небо* (М. Луків) – *На горищі було вікно, і в вікні голубіло небо; На горищі було вікно, а в вікні голубіло небо; Чайка над плесом Дніпра, в небі печаль журавлина* (М. Луків) – *Чайка над плесом Дніпра, а в небі печаль журавлина; Чайка над плесом Дніпра, і в небі печаль журавлина*;

3) причинові, у яких друга частина вказує на причину дії, стану першої частини або обґрунтовує думку, висловлену в першій частині, пор.: *Полярник вирішив ще раз уважно розглянути наскельний студентський витвір: чимось-таки він приваблював* (О. Гончар); *Бігти було легко: дорога спускалася до річки* (І. Роздобудько); *Не треба заздрити Шекспіру, він жив у дуже темний час* (Л. Костенко); *Найці-*

кавішими були зелені двері: з них я завжди виходила з кишнями, вщерть наповненими печивом, цукерками і сушеними фруктами (І. Роздобудько); Жаль бодай хвилинку змарнувати всує, День весняний, кажуть, цілий рік годує (М. Луків). Із-поміж речень обґрунтування вирізняються конструкції, у другій частині яких ужиті займенникові слова: Це було схоже на якесь причащання, так неквапливо, урочисто орудували вони ложками (О. Гончар); А на подвір'ях мешканці будинків беруться рити щілини, схованки від бомб – такий наказ штабу ППХО (О. Гончар); Дітвора ловила їх ледве що не голими руками – такі вони були важкі, ситі й ліниві в ту пору (О. Гончар); І хочеться спинити мить – Така вона чудова! (М. Луків);

4) наслідкові. Змістове співвідношення частин безсполучникових речень наслідку відповідає формулі «причина – наслідок». Перший компонент таких речень констатує факт або дію, що спричиняють результат, висновок, побажання, прохання і навіть наказ: Старі листи – як вигасла зола, Не жди від них ні світла, ні тепла (М. Луків); Вітром війнуло – було і нема (М. Луків); Хурделиця мете, крутить снігом, все довкруги заволокло сивою каламуттю – не впізнати нашого степу (О. Гончар). Значення наслідку можуть посилювати факультативно вживані в таких реченнях частка *то* та займенникове слово *тому*: Кінь його загруз у снігу, **то** німець повернув назад (А. Шиян); Інші об'єкти, нижчих рангів, репрезентовані широкими шарами іменникової лексики (назвами людей, тварин, рослин, явищ природи, конкретних предметів, абстрактних понять тощо), **тому** вони індивідуалізовані меншою мірою (О. Межов); Своєрідність знахідного у функції об'єкта полягає в тому, що йому властиве сполучення переважно з дієсловами, зрідка – предикативними прислівниками, **тому** найширше представлений знахідний об'єкта дії або стану... (О. Межов);

5) недиференційовані єднально-наслідкові, пор.: Цілу ніч шаленіла битва, в залізних гуркотах здригалась земля (О. Гончар) – Цілу ніч шаленіла битва і в залізних гуркотах здригалась земля; Цілу ніч шаленіла битва, так що в залізних гуркотах здригалась земля;

6) недиференційовані наслідково-часові, пор.: Вітерець дмухнув: забриніли стебельця сіна, забриніла тирса тонко (О. Гончар) – Вітерець дмухнув, так що забриніли стебельця сіна, забриніла тирса тонко; Вітерець дмухнув – і забриніли стебельця сіна, забриніла тирса тонко; Коли вітерець дмухнув, забриніли стебельця сіна,

забриніла тирса тонко; Зірка Полин засіяла – Інша епоха настала (М. Луків) – *Зірка Полин засіяла, й інша епоха настала; Зірка Полин засіяла, так що інша епоха настала; Коли зірка Полин засіяла, інша епоха настала;*

7) недиференційовані причиново-наслідкові: *Бо у весни свої закони – І вибухнуть безлисті крони Зеленим листям в небеса: Прийде нова пора й краса* (М. Луків) – *Бо у весни свої закони – І вибухнуть безлисті крони Зеленим листям в небеса, адже прийде нова пора й краса; Бо у весни свої закони – І вибухнуть безлисті крони Зеленим листям в небеса, так що прийде нова пора й краса;*

8) часові, у яких перша предикативна частина позначає час дії, протягом якої чи в час якої або після якої здійснилася, здійснюється чи здійсниться інша дія, виражена дієсловом-присудком наступної частини: *Настане пора – нагряне зима...* (М. Луків); *Заклечає травень військкомати, Новобранці встануть на зорі* (М. Луків);

9) умовні, у яких один із компонентів вказує на потенційно реальну чи ірреальну умову завершеної або необхідної дії, реалізація якої дає або може дати реальний чи сподіваний, можливий, але не реалізований наслідок: *Хочеш – броди у траві, Хочеш – у річці купайся, Квіти збирай лугові, Теплим дощем умивайся* (М. Луків); *Забудеш рідний край – тобі твій корінь всохне. Вселюдське замовчиш – обчухраним зростеш* (П. Тичина);

10) порівняльні: *Подивилась ясно – заспівала скрипка* (П. Тичина).

Специфічні складні конструкції, у яких недиференційований зв'язок не пов'язаний із нейтралізацією опозиції сурядність / підрядність, охоплюють безсполучникові конструкції з пояснювальними та узагальнювальними семантико-синтаксичними відношеннями між предикативними частинами. Такі відношення майже не притаманні складносурядним і складнопідрядним реченням (трапляються тільки в синкретичних складних реченнях зі сполучниками *тобто, цебто, себто*), натомість вони властиві простим ускладненим реченням.

Пояснювальні безсполучникові складні речення – це конструкції, у яких друга предикативна частина або конкретизує дещо загальніше повідомлення першої частини, або уточнює висловлене в ній, або коментує повідомлюване [3, с. 351]. Вони репрезентовані такими конкретнішими семантичними різновидами:

1) уточнювального значення, у яких перша частина має в своєму складі слова і словосполучення, позбавлені конкретного значення, котрі потребують уточнення, конкретизації. Специфіка цих слів у то-

му, що вони позбавлені вказівності: *...життя машиніста відомо яке: вдома не засиджується, побув і подавсь, знову десь там одержує маршрут і, як завжди, перед рейсом проходить медогляд...* (О. Гончар); *У дворі діялося щось несусвітне: всі сусіди висипали на вулицю і протягли білі стрічки від під'їзду до дерев, від дерев – до пісочниці й знову до під'їзду, таким чином замкнувши простір* (І. Роздобудько). Такі безсполучникові речення можуть мати структуру, подібну до простих речень з узагальнювальним словом перед однорідними членами: *Куди не глянеш – все мов нереальне: Стоїть край шляху дерево печальне, Гудуть дроти високовольтних ліній, Чорніє човен між розквітлих лілій, Лежить село, неначе на картині, Біліючи хатами по долині* (М. Луків), пор.: *Куди не глянеш – все мов нереальне: дерево, дроти, човен, село;*

2) коментувального значення. Перша частина в цих реченнях позбавлена будь-якого синтаксичного елемента, який би прогнозував другу частину: *Надворі літо уповні – Липень* (М. Луків); *Під хатою в неї темніла постать: хтось стояв* (О. Гончар); *А потім я почула неприємний звук – скрегіт металу об метал: старигань замикав люк на замок...* (І. Роздобудько). Коментувальна частина може містити вказівні займенники *це (оце), то (ото), те (оте)* тощо, які тісніше пов'язують її з попереднім компонентом: *Та ось вдарило громом: це найближчий з гігантів, наглухо задраївшись, відкинувши трап, стосило ревнув на місці, ударив довкруг грізним, дзвенючим гуркотом* (О. Гончар);

3) доповнювального значення. Означені речення характеризуються тим, що друга частина в них становить додаткове зауваження, доповнення щодо змісту першої: *Він, цей факультетський вільнодум і філософ, який залюбки студіював навіть позапрограми науки, так до ладу й не міг збагнути мудрість статуту караульної служби, так досі й не навчився як слід ні козирияти, ні ходити з компасом по азимуту: на заняттях у Лісопарку Духнович щоразу збивався з заданого напрямку, викликаючи сміх товаришів і невдоволення викладача* (О. Гончар); *Усе мінливе, наче настрої жінки: Не добереш, чого чекать за мить* (М. Луків); *Біля студентського гуртожитку Гіганта побачили маленького червоноармійця: з квачем у руці, він саме наклеював на стіні будинку свіжо віддруковане, набране чорним великим шрифтом оголошення* (О. Гончар); *...їх [млинці] можна полити кленовим сиропом, – ці солодкі приправи різних гатунків стоять у пляшечках на кожному столику* (О. Гончар).

Узагальнювальні безсполучникові речення вирізняються ускладненою структурою: перший їхній компонент містить не одну, а кілька предикативних частин, на підставі яких подано узагальнення в другому компоненті. Такі речення побудовані за схемою простих ускладнених речень з узагальнювальним словом, яке стоїть після однорідних членів речення: *Луг буйнотрав'я зелене колише, Ліс призабутою казкою дише, Небо високе, погідне, рахманне – Все тут на диво якесь первозданне* (М. Луків).

Конструкції зі зміщеним синтаксичним зв'язком мають специфічну структуру – у них кількість граматичних ланок не збігається з кількістю змістових, оскільки одна із змістових ланок імплікована [4, с. 104–108; 12]. Характеризуючи подібні речення, С. І. Дорошенко акцентував на тому, що в них опорне слово першої частини лише підводить до сприймання, а семантична ланка, яка позначає сам процес сприймання, пропущена [4, с. 105]. Однак учений наголошує, що «відсутність дієслова, яке вказує на процес сприймання, успішно компенсують слова, що націлюють на сприймання висловленого в другій частині, не потребуючи ніяких інших лексем», та й у низці випадків «пропущені» слова можна визначити надто непевно [Там само, с. 106]. Пропуск семантичної ланки не впливає на повноту змісту конструкції, але спричиняє зміщення синтаксичного зв'язку: у синтаксичний зв'язок вступають предикативні частини, які не мали б бути безпосередньо пов'язаними між собою, унаслідок чого цей синтаксичний зв'язок послаблюється і втрачає диференційованість: *Поглянь: у землю падає насіння І умирає задля воскресіння* (М. Луків); *Гляну на поле чи ліс – Перед моїми очима Все мені миле до сліз* (М. Луків); *Солдат саме пробігав побіля окопчика – лице заюшене кров'ю, і рука його перебита бовтається, теж уся у свіжій крові...* (О. Гончар); *Ілля глянув ліворуч: вздовж шляху з клунками, плугами, обарками на плечах ішли чоловіки, жінки і діти* (О. Десняк). Між предикативними частинами виникають відношення розгортання.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Речення із недиференційованим синтаксичним зв'язком становлять окремий формально-граматичний тип в системі базових складних речень сучасної української мови. Вони репрезентовані тільки безсполучниковими структурами. Розглядані речення охоплюють: 1) типові конструкції з нейтралізованим протиставленням сурядності / підрядності та 2) специфічні конструкції, що бувають двох різновидів: а) кон-

струкції, у яких недиференційований зв'язок не пов'язаний із нейтралізацією опозиції «сурядність / підрядність»; б) конструкції зі зміщеним синтаксичним зв'язком. Між предикативними частинами типових конструкцій можливі диференційовані (причинові, наслідкові, умовні, часові, порівняльні) та недиференційовані (зіставно-єднально-часові, зіставно-єднальні, єднально-наслідкові, наслідково-часові, причиново-наслідкові) семантико-синтаксичні відношення. У специфічних конструкціях із недиференційованим зв'язком, що не пов'язаний із нейтралізацією опозиції «сурядність / підрядність», між конститuantами виникають пояснювальні або узагальнювальні семантико-синтаксичні відношення. Між предикативними частинами специфічних конструкцій зі зміщеним синтаксичним зв'язком постають лише семантико-синтаксичні відношення розгортання. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в дослідженні особливостей функціонування розгляданих речень в різних дискурсах.

Джерела та література

1. Барчук В. М. Складні безсполучникові речення староукраїнської мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / В. М. Барчук. – Івано-Франківськ, 1996. – 24 с.
2. Беляев Ю. И. Синтаксис современного русского литературного языка : учеб. пособие [для студ. филол. спец. пед. высш. учеб. заведений] / Ю. И. Беляев. – Херсон : Айлант, 2001. – 494 с.
3. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : підруч. [для студ. філол. фак. вуз.] / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – 368 с.
4. Дорошенко С. І. Наукові простори : [вибр. праці] / С. І. Дорошенко. – Харків : «Новое слово», 2009. – 488 с.
5. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови. Синтаксис : [монографія] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – 662 с.
6. Ковальчук М. П. Складні речення з недиференційованими типами зв'язку в староукраїнській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / М. П. Ковальчук. – Івано-Франківськ, 2007. – 29 с.
7. Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови. Синтаксис / Б. М. Кулик. – [2-е вид., перероб. і доп.]. – К. : Рад. школа, 1965. – 282 с.
8. Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении / А. М. Пешковский. – [7-е изд.]. – М. : Гос. учеб.-пед. изд-во Мин. просв. РСФСР, 1956. – 511 с.
9. Поспелов Н. С. О грамматической природе и принципах классификации бессоюзных сложных предложений / Н. С. Поспелов // Вопросы синтаксиса современного русского языка. – М. : Изд-во АН СССР, 1950. – С. 11–19.

10. Слинсько І. І. Синтаксис сучасної української мови : Проблемні питання : [навч. посіб.] / І. І. Слинсько, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська. – К. : Вища школа, 1994. – 670 с.
11. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1972. – 516 с.
12. Шувалова С. А. Смысловые отношения в сложном предложении и способы их выражения / С. А. Шувалова. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1990. – 160 с.
13. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови : [підруч.] / К. Ф. Шульжук. – К. : Видавничий центр «Академія», 2004. – 408 с.

Христианинова Раиса. Сложные предложения с недифференцированной связью в современном украинском языке. Стаття являється продовженням цикла работ, посвященних бессоюзным сложным конструкциям в современном украинском языке. В частности, в ней комплексно исследуются бессоюзные сложные предложения с недифференцированной связью, сосредотачивается внимание на специфике их формально-грамматической и семантико-синтаксической организации. Констатируется, что наиболее существенным из признаков этих предложений является нечеткая синтаксическая связь между предикативными частями, названы основные причины, влияющие на потерю четкой определенности синтаксической связи. Выделяются два формально-грамматические подтипа сложных предложений из недифференцированной связью: 1) типичные конструкции с нейтрализованным противопоставлением сочинения / подчинения и 2) специфические конструкции. Последние разделяются на две разновидности: 1) конструкции, в которых недифференцированная связь не связана с нейтрализацией оппозиции «сочинение / подчинение»; 2) конструкции со смещенной синтаксической связью.

Ключевые слова: недифференцированная синтаксическая связь, сложное предложение с недифференцированной синтаксической связью, типичные сложные предложения с недифференцированной синтаксической связью, специфические сложные предложения с недифференцированной синтаксической связью, конструкции со смещенной синтаксической связью.

Khrystianinova Raisa. Complex Sentences with Undifferentiated Connection in Modern Ukrainian Language. This article continues a series of works dedicated to the asyndetic complex structures in the modern Ukrainian language. In particular, the asyndetic complex sentences with undifferentiated connection were investigated comprehensively; attention was focused on the specifics of their formal-grammatical and semantic-syntactic organization. It was stated that the most important point of the signs of these sentences is presented by the indistinct syntactic connection between predicative parts; it was pointed the main factors that affect the loss of certainty of syntactic context. It was determined two formal-grammar subtypes of complex sentences of undifferentiated connection: 1) typical constructions with the neutralized opposition of coordination / subordination and 2) specific constructions. Latest ones were divided into two types: 1) constructions, in which undifferentiated connection is

not associated with neutralizing of the opposition of «coordination / subordination»; 2) constructions with a displaced syntactic connection.

Key words: undifferentiated syntactic connection, complex sentence with undifferentiated syntactic connection, typical complex sentences with undifferentiated syntactic connection, specific complex sentences with undifferentiated syntactic connection, constructions with a displaced syntactic connection.

УДК 81'367-112

Андрій Шиць

ПРОБЛЕМА РОЗМЕЖУВАННЯ ПРОСТИХ РЕЧЕНЬ ЗА СТУПЕНЕМ ЇХНЬОГО СИНТАКСИЧНОГО ЧЛЕНУВАННЯ

У статті запропоновано класифікаційну схему дослідження та критерії диференціації двох груп простих реченнєвих побудов, що за структурними ознаками перебувають в опозитивних відношеннях: 1) членованих речень, до яких належать двоскладні та односкладні структури, 2) нечленованих конструкцій, що не містять ні головних (предикативного центру), ні другорядних членів речення. До диференційних ознак членованих синтаксичних одиниць зараховано предикативність, яка має подвійний вияв – семантико-синтаксичний і формально-синтаксичний. Наголошено на поділові конструкцій розгляданого зразка на повні й неповні, односкладні та двоскладні, непоширені й поширені, елементарні (неускладнені) і неелементарні (ускладнені). Вирізнено кваліфікаційні параметри, що лежать у точці перетину членованих та нечленованих речень, зокрема зацентровано на категорії синтаксичної модальності, яка в обох типах побудов має різне грамемне наповнення, а також указано на наявність різного ступеня емоційного забарвлення, що становить основу розмежування окличних і неокличних конструкцій.

Ключові слова: членовані і нечленовані прості речення, предикативність, синтаксична модальність, грамема, головні та другорядні члени речення, елементарність/неелементарність.

Постановка наукової проблеми та її значення. До низки актуальних питань, які активно опрацьовують у сучасній синтаксичній теорії, належить розмежування реченнєвих побудов за їхніми структурними ознаками. Теоретичне осмислення формально-синтаксичної організації простого речення, передусім особливостей вияву його граматичного центру, реалізації певних видів синтаксичних